

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Чуйко Н.В.

аспірантка,

Центр гуманітарної освіти

Національної академії наук України

ПРО ЗНАЧЕННЯ ПРАКТИКИ ДЛЯ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ У ФІЛОСОФІЇ М.Л. ЗЛОТІНОЇ

Розуміння представниками Київської школи філософії практики як основи пізнавального відношення людей до світу, як відомо, є характерною рисою «київської філософії марксистської традиції» [4]. На даному розумінні ґрунтуються філософські розвідки, наприклад, М.Л. Злотіної, яка у своїй докторській дисертації «Загальні закони розвитку і принцип відображення» (1969) обґрунтовує значення практики для наукового пізнання «у зв'язку з... критикою теорії відображення з боку тих, хто... стверджує, що відображення несумісне з Марксовою концепцією людини як творчої, практичної істоти» [3, с. 191]. Посутньо, дослідниця заперечує поширену у тогочасній «офіційній» філософії точку зору, що процес пізнання-відображення є простою «фіксацією існуючого» та протилежне творчості.

Визначення категорії творчості М.Л. Злотіна зробила вже після написання своєї докторської дисертації. Загалом, зазвичай коли говорять про творчість, то розуміють її дещо обмежено – як створення нового, що протилежне «діяльності за стандартами», яка не передбачає наявності елементів новизни [5, с. 36]. На думку ж М. Злотіної, творчість протилежна не лише діяльності за стандартом, але й діяльності, повністю позбавленій стандартів – хаотичній, довільній дії. Тобто, творчість виступає як вільна діяльність, яка регулюється певними законами, тобто як «процес вирішення діалектичної суперечності свободи і необхідності» [2, с. 99]. Отже, творчість як об'єктивний процес неодмінно поєднує у собі і свободу, і необхідність, причому ця необхідність визначається сутністю предмету та умовами його розвитку, тому свобода творчості суперечить не внутрішньому детермінізму, а зовнішній регламентації: свобода творчості – це «свобода від того, що

несумісне з об'єктивними детермінантами творчого процесу» [там само]. Відповідно, критерії творчості завжди конкретні: наукова творчість має залишатись у межах наукового, художня – художнього і т.д. Свобода ж творчості суперечить не внутрішньому детермінізму, а зовнішній регламентації.

Пізнання, згідно М.Л. Злотіній, також є творчим процесом: «Розрізнення практики і пізнання в абсолютизованому гносеологічному сенсі і є розрізненням практики як творчого процесу та відображення як копіювання. (...) За межами цього відношення практика і відображення суть сторони одного й того ж процесу – практики як матеріальне, і духовне перетворення дійсності – творчість» [3, с. 275]. Тобто, практика, перетворюючи предмет, водночас й відображає його, оскільки йде слід за «власною внутрішньою логікою» предмету. Пізнання, слідуючи за предметом, перетворює його духовно, адже пізнання «як процес є практичною взаємодією суб'єкта і об'єкта». Відображення світу мисленням є творчістю і «лише як творчість воно є відображенням реальної дійсності», тобто відображенням безкінечно змінюваної у своєму розвитку природи [там само]. Результат творчого відображення предмету у мисленні М. Злотіна називає «гносеологічним образом предмету». Цей «гносеологічний образ» є не копією предмету, а його теоретичним і практичним перетворенням. Тому і творчість, і практика, і пізнання є різними формами руху суперечності перетворюючої діяльності людини [там само].

Традиційно в радянській філософії науковому пізнанню протиставляли практичну діяльність, обмежуючи пізнання емпіричною та теоретичною ступенями, у той час як М.Л. Злотіна виділяє три його шаблі – чуттєве, раціональне і практичне, і в цьому, вважає дослідник Ю.А. Мелков, полягає особливість її діалектичної системи [5, с. 38]. Однак, практика у системі М.Л. Злотіної виступає не лише третім шаблем, але й «основою процесу пізнання», його «началом» у формі емпіричного досвіду, та «кінцем» у вигляді досвіду, який пройшов від свого «інобуття» у вигляді теорії до її усвідомленої реалізації. Досвід тут – це «чуттєва матеріальна діяльність», результатом якої є її відображення об'єкта у свідомості у вигляді його «чуттєво-конкретного образу»; теорія ж є «процесом і результатом духовного перетворення об'єкта», його відображенням «у поняттях як теоретичному образі» [там само]; нарешті, практика є «процесом об'єктивації теоретичного знання», який водночас дає і «теоретично відтворюваний «образ»

об'єкта» [3, с. 284]. Тобто, рух «образу об'єкта» здійснюється від «безпосередньої дійсності – через ідеальну дійсність – до дійсності реальної» [5, с. 38].

Емпіричне відчуття відображає певну річ як суму «одиночностей», а вже у процесі практичної перевірки виявляється «непостійність одиничного» [там само], тобто, безкінечна змінюваність речі та її властивостей, розвиток. У своєму розумінні поняття розвитку М.Л. Злотіна солідаризується з наступною думкою В.О. Босенка: «В діалектиці поняття розвитку відображає розкрити нею сутність руху матерії як способу її існування», і в цьому сенсі «розрізнення понять «рух» і «розвиток» носить лише гносеологічний характер: поняття розвитку є поглибленням у пізнання сутності руху матерії як її саморуху», а тому поняття розвитку не позначає ніякого «особливого виду зміни» [1]. Згідно М.Л. Злотіній, поняття розвитку виражає сутність саморуху матерії, який реалізується в конкретних умовах як історичний процес, тобто як форма, момент особливого, будучи єдністю двох протилежностей – зміни і зберігання. Отже, предмет знаходиться у суперечності з самим собою, яке вирішується його розвитком; а розвиток передбачає таку зміну предмету, в якій він (або «дещо необхідне» у ньому) зберігається. Очевидно, що така зміна може здійснюватись як природний процес, так і посередництвом діяльності людини. Тому, на думку М.Л. Злотіної, «не лише пізнання і його суб'єкт виявляються генетично пов'язаними з природою, але й сама природа у своїй конкретно-предметній формі виявляється актуалізованою діяльністю людини, і не тільки як частини природи, але і як суб'єкта пізнання» [3, с. 214].

Отже, розумом людини схоплюється «дещо, що перебуває за межами відчуття», і на основі цієї суперечності відбувається стрибок від відчуття до мислення, від осягнення одиничного до осягнення загального. Так формується наукове бачення, яке презентується у свідомості у вигляді знання про закон природи як таку єдність, яка здатна описати множини випадків. Загальне є не лише продуктом людського мислення, а об'єктивно існує в реальності – але існує «не саме по собі, а в одиничному і через одиничне, відображаючись в якості загального уже в процесі руху людського пізнання» та співвідносячись з одиничним як сутність із явищем [там само, с. 213]. Так на теоретичному етапі відбувається рух від абстрактного до конкретного – але конкретне у мисленні, хоча й відображає об'єктивний предмет, саме є абстракцією.

Тому «сама логіка абстрактного мислення виявляється формальною по відношенню до конкретного об'єкта» [5, с. 40]. Ця суперечність між абстрактним мисленням і чуттєво-конкретним знанням про річ вирішується практикою, форми якої визначені природою та законами розвитку самих речей. Тому саме відображення дійсності стає процесом її «специфічної трансформації за притаманними пізнанню законами і у відповідних йому формах» [3, с. 211], тобто «з точки зору історії суб'єкта» [там само, с. 210]. Ці форми пізнання є продуктами історії людства, а саме – людської практичної діяльності, «ідеальними формами природи» [там само]. «Іншими словами, – пояснює М.Л. Злотіна, – єдність природи, людини і форм пізнання обумовлено історичним процесом розвитку природи: людина як суб'єкт пізнання (а людина – це суспільна людина, суспільство), її пізнавальні форми – не дещо зовнішнє по відношенню до природи, ...а історичний результат розвитку природи» [там само]. Отже, відображення дійсності є «продуктом історичного розвитку мислення, результатом тривалої абстрагуючої діяльності мислення, історії мислення», і водночас – продуктом історії розвитку об'єктивної дійсності [там само, с. 212–213].

Даний збіг «історії розвитку об'єктивної дійсності з історією пізнання і історією мислення» знаходить своє вираження у розумінні М.Л. Злотіною марксистської філософії як «мислення про світ», світогляду: «...вона є «мисленням про світ» у формах, які відображають його закони; цими формами є її категорії» [там само, с. 52]. «Світ» тут – це не лише те, що лежить за межами мислення, але й те, що включає у себе саме мислення. А «як світогляд, матеріалістична діалектика є і вченням про буття, і вченням про пізнання, і у цьому сенсі (як тотожність того і іншого) вона виступає як діалектична логіка, як метод всілякої діяльності» [там само, с. 65]. Тобто, світогляд у М.Л. Злотіної виконує також функцію методу діяльності, практичного перетворення світу, оскільки, будучи науковим «мисленням про буття», містить у собі і знання про світ, і знання про пізнання світу, таким чином отримуючи методологічне значення.

Список використаних джерел:

1. Босенко В.О. Всеобщая теория развития. URL: http://propaganda-journal.net/bibl/Bosenko_VTR.html

2. Злотина М.Л. Диалектико-материалистическая теория развития – логико-методологическая основа коммунистического гуманизма / Злотина М.Л., Яценко А.И., Осичнюк Е.В. и др. Философия гуманизма. – К., 1987. – 296 с.

3. Злотина М.Л. Общие законы развития и принцип отражения // Мария Злотина. Диалектика / Отв. ред. Ю.А. Мелков. – К.: Институт философии им. Г.С. Сковороды; Институт софиологии, 2004. – С. 47–264; 344 с.

4. Мелков Ю.А. «Київська школа філософії»: основні ідеї та характерні риси. URL: file:///C:/Users/%D0%9D%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8F/Downloads/Vnau_f_2008_2_12.pdf

5. Мелков Ю.А. Мария Злотина и ее диалектика / Ю.А. Мелков // Мария Злотина. Диалектика / Отв. ред. Ю.А. Мелков. – К.: Институт философии им. Г.С. Сковороды; Институт софиологии, 2004. – С. 9–47; 344 с.